

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 338.432:631.115:338.433

Іванько А.В.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри аграрної економіки,
заслужений працівник сільського господарства України,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»*

Ксенофонов М.М.,

*канд. екон. наук, с.н.с., зав. відділу організації менеджменту,
публічного управління та адміністрування,
Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”*

СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КЛАСТЕРІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ivanko A.V.,

*cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of
agrarian economics, honored worker of agriculture of Ukraine,
Separated Subdivision NULESU “Nizhyn Agrotechnical Institute”*

Ksenofontov M.M.,

*cand.sc.(econ.), senior research fellow, head at the department
of management, public management and administration
National Science Center “Institute of Agrarian Economics”*

STRATEGIES FOR INCREASING OF COMPETITIVE ABILITIES OF CLUSTERS IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY OF UKRAINE

Постановка проблеми. Економічна система суспільства протягом існування людства характеризувалась постійним розвитком, що проявлялось у вдосконаленні продуктивних сил та виробничих відносин. При цьому збереження свого існування на ринку господарських одиниць будь-якого рівня обумовлювалось їх можливістю забезпечити параметри конкурентоспроможного розвитку. Недотримання зазначених параметрів свідчило про відсутність економічної дієвості у їх роботі та означало неминуче усунення з ринку. Саме в межах зазначених тенденцій відзначається активне формування в економіках багатьох країн кластерів з різною спеціалізацією діяльності. У зв'язку з цим розгляд питань формування кластерів та забезпечення належного рівня конкурентоспроможності їх господарської діяльності в аграрному секторі економіки є актуальним у теоретичному та прикладному відношенні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань формування кластерів в аграрному секторі економіки та забезпечення конкурентоспроможності їх господарської діяльності приділяли свою увагу багато науковців, серед яких можна відзначити таких вчених, як А. Алчян, Г. Демсец [1], Войнаренко М. П. [2], Кропивко М. Ф. [5], Маршалл А. [6], Портер М. [7], Соколенко С. І. [8]. У свою чергу серед вчених, предметом уваги яких були питання підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та різних галузей економіки слід відзначити таких вчених, як Кваша С. М. [3], Коваленко Ю. С. [4], Самуельсон П. [8], Коуз Р. [10], Уильямсон О. [11] та багатьох інших. Поряд з цим питання підвищення конкурентоспроможності кластерів в аграрному секторі економіки мають певні особливості, значною мірою пов'язані з

імовірнісним впливом ґрунтово-кліматичних факторів на умови та результати діяльності галузі, обумовлюють важливість запровадження стратегічного підходу до формування кластерів та забезпечення їх ефективного господарювання.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні видів стратегій підвищення конкурентоспроможності кластерів в аграрному секторі економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одними з характерних відмінностей економічного розвитку останніми десятиліттями в світі є: посилення відкритості національних економік, збільшення впливу на міжнародний економічний розвиток транснаціональних кампаній та зміна акцентів з галузевого розвитку до міжгалузевого, що у багатьох країнах реалізується на основі формування кластерів [6; 7; 8; 10; 11]. У зв'язку з цим забезпечення довгострокового функціонування на ринку окремих суб'єктів господарювання все більше здійснюється на стратегічних засадах та на основі опрацювання гнучких схем взаємодії з суб'єктами ринку різних галузей.

Поняття „конкурентоспроможність” містить у собі дві складових: „конкуренція” та „спроможність” та означає спроможність до конкуренції економічних суб'єктів різних рівнів економіки. Конкуренція є визначальною економічною умовою функціонування суб'єктів господарювання в ринковій економіці. Конкурентоспроможність проявляється у здатності економічних суб'єктів протистояти у конкурентній боротьбі та здійснювати конкурентні дії порівняно краще за своїх конкурентів. Досягнення підприємцем певного рівня конкурентоспроможності означає отримання ним певного рівня прибутковості господарської діяльності.

В науковій літературі відзначається широке трактування поняття „конкурентоспроможності” [2; 3; 4; 7; 9]. Досягнення певної конкурентоспроможності часто ототожнюється з умовою реалізації товару або послуги. Оскільки конкурентоспроможна діяльність є діяльністю по задоволенню попиту споживачів, то конкурентоспроможність, через ціну та якість продукції або послуги, є мірою оцінки переваги одного економічного суб'єкта від іншого. Конкурентоспроможність як спроможність протистояти у конкурентній боротьбі значною мірою формується від можливості залучення інвестицій та можливості отримання конкурентних переваг за рахунок організації своєї діяльності, спеціалізації виробництва, формування інтеграційних зв'язків.

Суттєвий внесок в розгляд питань конкурентоспроможності внесено Майклом Портером [7]. Слід відзначити, що пріоритетом його розгляду були високотехнологічні галузі, що визначали рівень економічного розвитку країн. Галузі, результативність роботи в яких, мала значну залежність від природних ресурсів або природних умов не можуть повною мірою належати до високотехнологічних. Одним з таких секторів економіки є аграрний сектор, умови та результати діяльності в якому значною мірою залежать від впливу ґрунтово-кліматичних умов. Проте результативність роботи в цьому секторі та рівень конкурентоспроможності позицій вітчизняних суб'єктів господарювання на внутрішньому та зовнішньому ринках залежить від впровадження розробок з високотехнологічних галузей та переходу до передових форм організації різних складових господарської діяльності. Таким чином, складовими високої продуктивності діяльності в аграрному секторі економіки є використання сучасних методів організації виробництва, високотехнологічного обладнання та передових технологій, забезпечення виробництва продукції високої якості з урахуванням особливостей впливу погодних умов та рівня родючості ґрунтів.

Підвищення ефективності економіки доцільно розглядати в контексті її переходу до кластерних засад внаслідок того, що кластери є формою реалізації більших конкурентних переваг і краще узгоджуються з самим характером конкуренції.

Історично виникнення кластерних формувань відбувалось в процесі поглиблення спеціалізації окремих територій держав, розвитку технології та науки. Прообрази сучасних кластерів існували в економіці промислово розвинених країн. Одним з перших, хто відзначив формування промислових районів з поглибленою спеціалізацією на певних видах діяльності був Альфред Маршалл [6], який в кінці ХХ століття виявив наявність таких індустріальних формувань в сфері виробництва текстилю та металообробки. В процесі аналізу таких формувань ним відзначено наявність синергетичного ефекту від об'єднання діяльності невеликих підприємств і отримання вищого рівня загального ефекту від суми ефектів за результатами діяльності окремих підприємств. При цьому ним виділено три основні чинники, що визначають наявність конкурентних переваг у учасників таких територіальних об'єднань: умовно об'єднаний ринок кваліфікованої робочої сили в межах промислового району, локальний міжфірмовий поділ праці та наявність налагоджених торгівельних зв'язків в межах такого району. Завдяки наявності таких факторів в промисловому районі створюється особливе середовище, яке стимулює розвиток виробництва.

Теоретичні положення кластерної моделі економіки, започатковані Альфредом Маршаллом були поглиблені та адаптовані до умов сучасного бізнесу Майклом Портером [7]. Кластер ним ототожнюється з промисловою групою як групою географічно наближених та взаємопов'язаних

компаній, що здійснюють профільний вид господарської діяльності на певній території та пов'язаних з ними організацій, які характеризуються взаємодоповнюваністю між собою. В цілому слід відзначити посилення уваги представників різних наукових напрямів та шкіл до питань кластерного розвитку.

Багатьма авторами відзначається, що кластери становлять собою організаційну єдність розміщених в одному регіоні технологічно взаємопов'язаних виробництв [2; 5; 6; 7; 9]. Кластери є неформальними об'єднаннями, в яких краще ніж в галузях суміщаються важливі технологічні та бізнес-зв'язки, відбувається взаємодоповнюваність між різними галузями, надання та отримання інфраструктурних послуг, створення інновацій та підвищення інноваційного рівня учасників кластера та регіону в цілому, поширення інформації та стимулювання кадрів до підвищення рівня знань та кваліфікації. При цьому вони суміщають у своїй діяльності два принципи: кооперації та конкуренції.

Відносно організаційних особливостей кластера слід відзначити наявність центричного побудування кластера з чітко визначеним лідером та децентралізованого із зосередженням сукупності підприємств навколо певного виду діяльності. До характерних учасників різних кластерів можуть відноситись університети, фінансові установи та органи державної влади та місцевого самоврядування.

Внутрікластерні відносини характеризуються відсутністю конкурентних відносин між учасниками, оскільки по базовому виду діяльності проявляється взаємодоповнюваність між ними, а по інших видах діяльності – фактор обслуговування ними різних сегментів галузі та ринку. При цьому розвиток кластерів обумовлюється трьома обставинами: інтенсивністю конкуренції на місцевому ринку, сприятливістю економічного середовища для формування нового виду економічної діяльності на даній території, дієвістю формальних та неформальних механізмів поєднання потенційних учасників кластера.

Узагальнення різних підходів щодо впливу кластерів на конкурентну боротьбу дозволило виділити три таких способи:

- 1) за рахунок підвищення продуктивності фірм та галузей, які охоплює кластер;
- 2) шляхом підвищення здатності інноваційного оновлення;
- 3) стимулювання нових видів бізнесу для підтримання інноваційної діяльності, зміцнення кластера та поширення його ролі в місцевій та національній економіці [1; 8; 10; 11].

Значною мірою конкурентоспроможність кластера обумовлюється участю владних структур, відповідно до чого розвиток кластерів доцільно здійснювати на основі державно-приватного партнерства [5].

В Україні формування кластерів слід здійснювати з урахуванням міжнародного досвіду та світових наукових надбань. Так, відповідно до теорії М. Портера, підвищення рівня конкурентоспроможності окремих підприємств на галузевому ринку тісно пов'язано зі станом конкуренції на ньому та обраною нею стратегією господарської діяльності та конкурентної стратегії на ринку. Базуючись на підході М. Портера, доцільним є підготовка типових конкурентних стратегій як для окремих підприємств, так і для кластерних об'єднань:

- 1) виробництво широкого спектру товарів за порівняно низькою ціною з акцентом економії на витратах;
- 2) виробництво широкого асортименту високоякісних товарів за порівняно високою ціною з акцентом проведення нескладної диференціації;
- 3) виробництво простих стандартизованих товарів з акцентом на оптимізації витрат;
- 4) виробництво спеціалізованих товарів продукції за порівняно високою ціною за рахунок сфокусованої диференціації;
- 5) диверсифікація виробництва щодо асортименту по стандартизованих більш дешевих та більш дорогих товарів зі зміною співвідношення пропорцій виробництва між зазначеними товарами по роках залежно від попиту споживачів. Слід зазначити, що, на відміну від підходу М. Портера, яким виділено 4 стратегії, нами вважається за необхідність відпрацювання механізмів 5-ї стратегії, оскільки споживачі не є однорідною сукупністю, відповідно до чого окрема стратегія повинна бути розрахована на споживачів з різним рівнем купівельної спроможності.

Зазначені 5 типових стратегій повною мірою мають відношення і до суб'єктів господарювання аграрного сектора. До товарів умовно більш простого виробництва відносяться продукти харчування масового споживача. А до дорогих продуктів відносяться делікатесні продукти та продукти обмеженої пропозиції, що мають підвищену ціну (екологічно чиста продукція). Підготовку будь-якої стратегії слід здійснювати з урахуванням специфіки впливу конкурентних детермінант, які представлені на рис. 1.

На рис. 1 представлений конкурентних ромб Портера, детермінанти, що обумовлюють конкурентоспроможність суб'єктів господарювання: факторні умови; умови внутрішнього попиту; суміжні та обслуговуючі галузі; стратегія фірми її структура та внутрішньогалузева конкуренція.

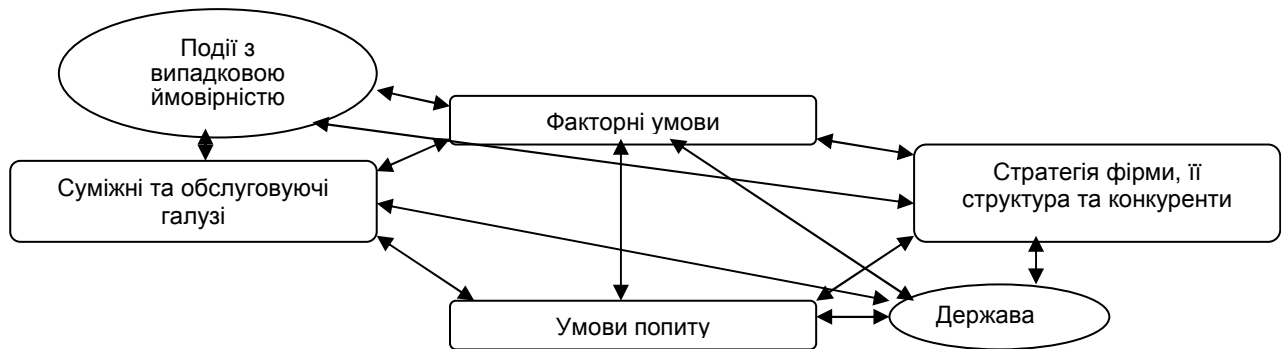

Рис. 1. Конкурентний ромб Портера

Джерело: [7]

Чотири зазначені детермінанти слід творчо враховувати при формуванні конкурентних стратегій розвитку аграрного сектора, в якому однією з характерних детермінант є вплив подій з випадковою ймовірністю, що характеризує собою вплив ґрунтово-кліматичних факторів на умови та результати виробництва в аграрному секторі.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи викладене вище, слід відзначити дієвість запровадження стратегічного підходу до розбудови кластерної економіки в аграрному секторі України. В контексті зазначеного доцільним є врахування світового досвіду з підготовкою до запровадження різних стратегій та їх реалізації відповідно до фактичного прояву умов навколишнього середовища. При цьому перспективи подальших досліджень полягають у відпрацюванні механізмів формування конкурентних стратегій діяльності аграрних кластерів та методичних підходів до оцінки впливу факторів навколишнього середовища на кластери галузі при визначенні ефективності їх господарювання.

Література

1. Алчян А. Производство, стоимость информации и экономическая организация / А. Алчян, Г. Демсец // Вехи экономической мысли. Т. 5 : Теория отраслевых рынков. – СПб. : Экономическая школа, 2003. – С. 280-317.
2. Войнаренко М.П. Кластери в економіці : аналіз теорії і практики : монографія / М.П. Войнаренко. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 220 с.
3. Кваша С. М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С. М. Кваша, Н. Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.
4. Коваленко Ю.С. Сільськогосподарське підприємство в ринковому середовищі / Ю.С. Коваленко. – К. : ІАЕ УААН, 2000. – 204 с.
5. Кропивко М. Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 3-13.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки : [В 3 т. : пер. с англ.] / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1993. – Т.1. – 416 с., Т.2. – 309 с.
7. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер ; пер. с англ. под ред. В. М. Щетинина. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
8. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон, В. Нордхаус ; пер. с англ. [под ред. Тарасевича Л.С., Леусского А.И.]. – М. : Бином-КноРус, 1999. – 799 с.
9. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации : Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры : Украинский контекст : монографія / С. И. Соколенко. – К. : Логос, 2002. – 648 с.
10. Coase R. Durability and Monopoly / R. Coase // Journal of Law and Economics. – 1972. – Vol. 15 (1). – P. 143-149.
11. Williamson O.E. Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications / O.E. Williamson. – New York : Free Press, 1975. – 286 p.

References

1. Alchyan, A. and Demsets, H. (2003), "Production, Information costs and Economic Organization", *Vekhi ekonomicheskoy mysli*, Ekonomicheskaya shkola, St. Petersburg, Russia, Vol. 5, pp. 280-317.
2. Voinarenko, M. P. (2008), *Klastery v ekonomitsi : analiz teorii i praktyky* [Clusters in economics : an analysis of theory and practice], Khmelnytskyi : KhNU, 220 p.
3. Kvasha, S.M. and Holomsha, N.Ye. (2006), "Competitiveness of domestic agricultural products in the world agricultural market", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 99-104.
4. Kovalenko, Yu.S. (2000), *Silskohospodarske pidpriemstvo v rynkovomu seredovyshchi* [An agricultural enterprise in a market environment], IAE UAAN, Kyiv, 204 p.

5. Kropyvko, M.F. (2010), "Conceptual approach to cluster organization and governance of development of agro-industrial production", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 3-13.
6. Marshall, A. (1993), *Printsipy ekonomicheskoy nauki* [Principles of economic science], Progress, Moscow, Russia, Vol. 1, 416 p., Vol. 2, 309 p.
7. Porter, M. (1993), *Mezhdunarodnaya konkurentsya* [International competition], Mezhdunarodnyye otnosheniya, Moscow, Russia, 896 p.
8. Samuelson, P. and Nordhaus, V. (1999), *Ekonomika* [Economics], Binom-KnoRus, Moscow, Russia, 799 p.
9. Sokolenko, S.I. (2002), *Proizvodstvennye sistemy globalizatsii : Seti. Aliansy. Partnerstva. Klasteri : Ukrainskiy kontekst* [Production systems of globalization: Nets. Alliances. Partnerships. Clusters: Ukrainian context], monograph, Logos, Kyiv, Ukraine, 648 p.
10. Coase, R. (1972), "Durability and Monopoly", *Journal of Law and Economics*, Vol. 15(1), pp. 143-149.
11. Williamson, O.E. (1975), *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*, New York : Free Press, 286 p.

Рецензент : д.е.н. Національного Наукового Центру
„Інститут аграрної економіки” М.М. Могилова

УДК 631.173:005.52

Качан Д.А.,
аспірант*

Білоцерківський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ АНАЛІЗУ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Kachan D.A.,
graduate student
Bila Tserkva National Agrarian University

FORMATION OF THE INFORMATION SYSTEM FOR ANALYSIS OF TECHNICAL SUPPLY OF AGRICULTURAL PRODUCERS

Постановка проблеми. Технічні ресурси є важливою складовою ресурсної бази сільськогосподарських підприємств, що забезпечує механізацію виробничих процесів і великою мірою визначає рівень продуктивності праці та ефективності виробничої діяльності. Сучасні економічні умови характеризуються скороченням кількості основних видів техніки, високим рівнем фізичного та морального зносу машинно-тракторного парку, внаслідок чого зросло навантаження на сільськогосподарські машини, збільшилася тривалість механізованих робіт. Зважаючи на низький рівень технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, доцільно проводити моніторинг і контроль за наявністю і доступністю технічного забезпечення сільськогосподарських виробників. Вважаємо, що із цією метою доцільно створити систему інформаційного забезпечення, яка б могла надавати достовірну і своєчасну інформацію, але існуюча на даний момент система не може повною мірою охопити і забезпечити виконання необхідних функцій, тому важливо дослідити питання її формування та впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання технічного забезпечення та ефективного використання сільськогосподарської техніки досліджували: Я.К. Білоусько [1; 2], І.Д. Бурковський [3], В.В. Іванишин [4], Т.С. Івашків [5], Б.В. Курган [6], М.М. Могилова [7], А.В. Непочатенко [8], Г.М. Підлісецький [9], В.І. Пастухова, В.М. Петров, І.Г. Тивоненко, А.М. Стельмахук, В.Л. Товстопят, В.С. Шебанін та ін. Незважаючи на велику кількість наукових праць, досліджень і публікацій за даною проблемою, недостатньо висвітленими залишаються питання, пов'язані з особливостями інформаційного забезпечення аналізу формування та використання технічних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами.

* Науковий керівник: Варченко О.М. – д.е.н., професор